

Lengyel gimnázium Zamárdiban a II. világháború alatt

Mit nem eredményez egy kis rossz idő? Zamárdiban készültünk nyaralni, kivettük a szabadságunkat, lefoglaltuk az apartmant, de kiderült, hogy tartózkodásunk nagy része esős, hűvös napokkal telik. Nekiláttam olvasgatni – hiszen mit lehet csinálni a fürdőzésen kívül egy Balaton-parti kisvárosban – és meglepő információkra bukkantam. Kiderült, hogy a II. világháború alatt lengyel középiskola működött itt, mely az adott időszakban gyakorlatilag az egyetlen volt egész Európában.

Erre felkaptam a fejem, és mivel régóta érdekel mind a világháború, mind a lengyel történelem, utánajártam a dolognak, sőt, az éppen felújítás alatt álló régi iskolát is meglátogattam. Köztudott, hogy Magyarország nem csupán megtagadott a lengyelországi hadművelettel kapcsolatos mindenfajta katonai együttműködést a Harmadik Birodalommal – erélyesen visszautasította például a német csapatok magyar területeken történő átszállítását –, és megnyitotta határait a lengyel menekültek tízezrei előtt. A magyar állam nem akadályozta meg azt, hogy az ide érkező katonák tovább utazzanak Nyugatra. Egyes számítások szerint majdnem hetvenezren harcoltak később az emigráns lengyel hadseregben legfőbb szövetségeseink, Németország ellen. A magyar kormány bőkezű támogatást nyújtott az itt maradó menekülteknek, egyebek közt hozzájárult a nagyszámú, gyakran szülők nélkül érkező gyerekek oktatásához. Ezt a feladatot a Belügyminisztérium IX. Szegény Ellátási és Általános Segélyezési (szociális) osztálya végezte, munkáját a Magyar Vöröskereszt Egyleten kívül több lengyel szervezet, például a Magyar-Lengyel Menekültügyi Bizottság és a Lengyel Polgári Bizottság segítette. *Keresztes-Fischer Ferenc* belügyminiszter *dr. Antall Józsefet* (a későbbi miniszterelnök édesapját) bízta meg az osztály vezetésével, aki a lengyel menekültügyet az 1944-es német megszállásig kormány megbízottként intézte. (A sors különös ironiája, hogy a háború után őt bízták meg a magyarországi németek kitelepítésével.)

Hivatalosan csak a polgári menekültek tartoztak Antallhoz, de a katonai internálótáborok működtetéséről is gondoskodott, segített az egészségügyi ellátás kiépítésében, illetve a lengyel oktatás elindításában. Utóbbi feladathoz a Belügyminisztérium ragaszkodott, tudván, hogy a hírhedten németbarát *Hóman Bálint* vezette Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium teljes mértékben magáévá tette a német elvet, amely szerint a lengyeleknek semmiféle oktatást nem engedélyeznek. Ekkor tehát nem létezett lengyel középfokú oktatás, hiszen a németek célja a lengyel értelmiség teljes eltüntetése volt, ám hazánkban már az első hónapokban elkezdődött az ok-

tatás szervezése. Az ország egész területén létrehozott polgári és katonai internáló táborokban – amelyek ne zárt fogolytáborokként képzeljünk el – hamar, önszervező módon megkezdődött az oktatás, és így történt ez Balatonzamárdiban is. Nagyszámú lengyel menekült Somogy vármegyébe, akiket a járások vezetői több községben, mindenekelőtt a Balaton-parti települések üdülőiben szállásoltak el.

Zamárdiban kezdetben elemi iskola működött, amelynek igazgatója Marian *Andzejewski*, poznani tanár volt, majd a középiskolai oktatás megszervezésével dr. *Władysław Dzięgiel* volt sziléziai tanfelügyelőt bízták meg. A Lengyel Gimnázium és Líceum 1939 októberében kezdte munkáját. Hieronim *Urban* lódzi gimnáziumi és liceumi igazgató szervezte meg a fővárosi Horthy Miklós Gyereketthon és a Kereskedelmi Iskolák Országos Egyesületének helyi épületében, de mellette tovább folyt az oktatás az elemi iskolában is. A két intézmény tanulóinak száma nagyjából háromszáz volt. Igaz, a számok gyakran hétről hétre változtak, mivel az idősebb fiúk folyamatosan utaztak tovább, hogy az emigráns lengyel hadsereghez csatlakozzanak. Mindez óriási problémát jelentett, hiszen a tanárok egy része is tartalékos katona volt, és kereste a lehetőséget, hogy

**A Fővárosi Önkormányzat zamárdi Nevelőotthona
emléktáblájának szövege:**

„E házban működött 1939 decemberétől az első magyarországi lengyel gimnázium és líceum, amelyben tanulási lehetőséget, otthont és védelmet kaptak a német fasiszták által hazájukból elűldözött ifjú lengyelek.

E táblát a magyar-lengyel barátság jegyében Zamárdi lakossága iránti hála és tisztelet kifejezésére a Budapesti Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ és a Hazafias Népfront Somogy Megyei Bizottsága állíttatta.”

fegyveresen szolgálja tovább hazáját. A sokszor nagyon különböző társadalmi háttérrel rendelkező gyerekek felkészültsége is más-más volt, a kezdetekben pedig semmiféle tankönyv nem állt rendelkezésre. A diákok között ráadásul voltak olyanok, akik szülők nélkül maradtak, s mások is, akikben hasonlóan súlyos és tartós lelki megrázkódtatásként munkálkodott mindaz, amit odahaza átéltek.

Sokak szerint azért esett a választás a Balaton déli partjára, mert elég messze volt a nagyhatalmú budapesti német nagykövetségtől és elég közel a menekülést jelentő jugoszláv határhoz, ráadásul rengeteg kényelmes szálláslehetőséget tartogatott. A tantestület tizenhat főből és ugyanennyi felnőtt kisegítőből állt. A tanárok egy része a tanulókkal

együtt az internátusban lakott, mások magánházakban béreltek szobát, fizettek kosztot és kvartélyt. A könyvtárban négyszáz könyv és egyéb kiadvány segítette a tanulást. A folyamatos „elvándorlás” miatt nem pontosak az iskola kimutatásai, de tudjuk, hogy 1940 májusában öt leánynak és harminc fiúnak osztották ki a lengyel konzul által hitelesített érettségi bizonyítványt, júniusban pedig 40 diák tett sikeres líceumi záróvizsgát. Franciszek *Budziński*, egykori zamárdi diák így emlékszik vissza: „A nehéz körülmények ellenére Balatonzamárdiban a tanítás színvonala jó volt. A tantestület magas fokú képzettséggel rendelkezett, feladatát komolyan kezelte, minden áldozatra kész volt az ifjúságért. Úgy fogalmazhatok, hogy a tantestület munkáját olyan erőfeszítés jellemezte, amelyet más körülmények között nem lehetett tapasztalni. Amint az iskola normálisan kezdett dolgozni, a fegyelem és a követelmények mércéjét magasra emelték. Nem volt engedményes tarifa, nem vették figyelembe a különleges helyzetet, a háborút és azt aényt, hogy hiányzik a szülők gondoskodása”.

Az iskolában zenekart, énekkart, műkedvelő táncgyűttest szerveztek és kiemelkedő szerepet kapott a magyar nyelv és a testedzés – a Balaton miatt a szokottnál fontosabbá váltak a vízi sportok –, s nagy figyelmet fordítottak a hazafias nevelésre. Újra csak *Budziński* szavai: „Megtartottunk minden nemzeti és egyházi ünnepet, a magyart és a lengyelt egyaránt. Megemlékeztünk a nemzeti felkelések évfordulóiról, az 1918-as felszabadulásról, a május 3-iki alkotmány ünnepéről, március 15-éről. Akkor a magyar lakossággal együtt mentünk templomba, utána rendezett sorban a főtérre, ahol mi a 48-as emlékmű talapzatán koszorút helyeztünk el, meghallgattuk az ünnepi beszédet, lengyel és magyar szavakat, lengyel s magyar műveket énekeltünk.” A nyári vakációt a diákok és a tanári kar a közeli Somogy-szentimrén töltötték a *Márffy Elemér* birtokán lévő lengyel üdülőtáborban (a *Horthy Miklós* Gyerekotthon nyáron eredeti céljára használták).

A németek sikeres franciaországi hadjárata mindent megváltoztatott. Az ennek nyomán pozíciójában megerősödött Hóman Bálint elrendelte minden Magyarországon működő lengyel gimnázium bezárását (időközben máshol is nyíltak hasonló intézmények). Ekkor született meg az a terv, hogy a középiskolás korú lengyel fiatalokat egyetlen táborba vonják össze, ahol azután biztosítható a szükséges számú és képzettségű tantestület. Így költöztek át a zamárdiak és mások is Balatonboglárra, ahol egészen a nyilas hatalomátvételig működött a gimnázium (keresztény papírokkal ellátott zsidó diákok is tanultak ott), hivatalosan azonban nem iskolaként, hanem Balatonboglári Lengyel Ifjúsági Táboraként (*Obóz Młodzieży Polskiej w Balatonboglár*).

A cikk megszületéséért köszönet Małgorzata Takácsnak és a budapesti Lengyel Intézetnek.

Vízer Balázs